

Oikeusministeriö

Asia: VN/17651/2021

Lainsäädännön jälkiarvioinnin kehittäminen valtioneuvostossa

1. Jälkiarvioitavat lainsäädäntöhankkeet

Jos jälkiarviointi toteutettaisiin vain osasta lainsäädäntöhankkeita, millaisin kriteerein jälkiarvioitavat lainsäädäntöhankkeet tulisi valita?

Saamelaisten sosiaali-, terveys- ja hyvinvointialan valtakunnallinen järjestö SámiSoster ry arvioi lausunnolla olevaa asiakokonaisuutta ainoastaan saamelaisten osalta. Suomen lainsäädäntöön sisältyy yli 60 eri tasoista voimassa olevaa säädöstä, joissa on säännöksiä saamelaisten oikeusasemasta tai saamen kielestä. Vanhin tällainen säädös on vuonna 1990 säädetty poronhoitolaki (848/1990). Uusimmat säännökset sisältyvät puolestaan sote-uudistusta koskeviin lakeihin. Ennen vuonna 1995 toteutettua perusoikeusuudistusta säädettyjä lakeja ovat mainitun poronhoitolain lisäksi ainakin erämaalaki (62/1991) ja kolttalaki (253/1995). Perusoikeusuudistus toimeenpantiin aikanaan niin, että uusien perusoikeussäännösten kanssa ristiriitaiset säännökset jäivät voimaan, mutta ne tuli korjata vähitellen lainsäädäntötyössä (ks. HE 309/1993 vp, s. 41). Eduskunnan perustuslakivaliokunta katsoi uudistuksesta antamassaan mietinnössä, että lainsäädännön tarkistamistyöhön on pikaisesti ryhdyttävä oikeusministeriön johdolla niissä tapauksissa, joissa ristiriitaa uusien perusoikeussäännösten kanssa voidaan epäillä ilmenevän. Valiokunta huomautti perustuslainmukaisuusnäkökohtien tulevan väistämättä selvitettäväksi silloin, kun aiempia lakeja muutetaan osittain tai uusitaan kokonaan (PeVM 25/1994 vp, s. 6-7).

Aihepiiriin liittyen TSS-komitea vaatii Suomen seitsemännen määräaikaisraportin johdosta antamissaan päätelmissä Suomea ryhtymään toimiin tapauksissa, joissa saamelaisten oikeuksia ylläpitää kulttuuriaan, elämäntapaansa ja perinteisiä elinkeinojaan on loukattu. Tältä osin komitea suosittelee, että Suomi arvioi näitä oikeuksia koskevan nykyisen lainsäädännön vaikutukset ja tekee tarvittavat muutokset muun muassa poronhoitolain uudistuksen yhteydessä (E/C.12/FIN/CO/7, 5.3.2021, kohta 51).

Lausuntopyynnöstä saa käsityksen, että lainsäädännön jälkiarviointia on tarkoitus toteuttaa ainoastaan vastedes säädettävien lakien osalta. SámiSoster ry esittää kuitenkin edellä selostetun pohjalta, että jälkiarviointi kohdistetaan myös nykyisin voimassa olevaan lainsäädäntöön, joista osa on vuosikymmeniä vanhaa kuten mainittu poronhoitolaki. Saamelaisten osalta arvioinnin piiriin pitäisi ottaa saamelaisten kielen ja kulttuurin - perinteiset elinkeinot mukaan lukien - kannalta keskeisimmät kokonaiset lakihankkeet (kuten saamen kielilaki 1086/2003) ja lakien yksittäiset säännökset (esim. laissa porotalouden ja luontaiselinkeinojen rakennetuista 986/2011 ja laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä 612/2021). Lakihankkeiden arvioinnissa tulisi kiinnittää huomiota erityisesti seuraaviin seikkoihin:

- miten lakien tai lakien yksittäisten säännösten tavoitteet ovat toteutuneet, eli ts. tulisi peilata säännösten tosiasiallisia vaikutuksia suhteessa niiden tavoitteisiin,
- ovatko lakien tai säännösten tavoitteet ja vaikutukset sopusoinnussa saamelaisten perus- ja ihmisoikeuksien ja niitä koskevien tuoreimman tulkintakäytännön kanssa sekä edistävätkö tavoitteet ja vaikutukset perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista käytännössä (vrt. PL 17.3 § ja 121.4 § sekä kv. sopimusmääräykset ja niiden tulkinta),
- onko lakien tai säännösten tulkinta- ja soveltamiskäytäntö perus- ja ihmisoikeusmyönteistä, ja lisäksi jälkiarvioinnissa tulisi
- ainakin pääpiirteittäin ehdottaa, miten lakeja tai niiden yksittäisiä säännöksiä pitäisi kehittää, jotta saamelaisten perus- ja ihmisoikeudet alkuperäiskansana myös käytännössä toteutuisivat.

Edelleen yhdistys esittää, että jälkiarvioinnin piiriin otetaan myös sellaiset lakihankkeet, joissa ei ole erityisiä säännöksiä saamelaisten oikeuksista, mutta joilla on silti merkittäviä vaikutuksia saamelaisten oikeuteen ja edellytyksiin ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Tästä hyvänä esimerkkinä käy vuonna 1995 säädetty maastoliikennelaki (1710/1995), joka on yhä voimassa.

Tulisiko lainsäädännön jälkiarviointia tehdä säädöksittäin vai laajempina kokonaisuuksia? Perustelee.

Arviointia tulisi tehdä sekä säädöksittäin että joissakin tapauksissa laajempina kokonaisuuksina kuten esimerkiksi poronhoitoa sekä porotalouden ja luontaiselinkeinojen taloudellista tukemista koskevan lainsäädännön osalta.

Pitäisikö jälkiarvioinnin tekemistä suunnitella jo lain laadintavaiheessa? Miten?

Yhdistyksen mielestä jälkiarvioitavista lakihankkeista olisi perusteltua laatia erillinen arviointisuunnitelma, joka otettaisiin omaksi osioksi hallituksen esityksiin. Saamelaisia ja saamelaiskulttuuria erityisesti koskevissa lakihankkeissa jälkiarviointisuunnitelman valmistelussa voitaisiin hyödyntää tässä lausunnossa jäljempänä mainitun yhteistyöjärjestelyn asiantuntemusta.

2. Jälkiarviointien resursointi ja toteutus

Miten jälkiarviointit tulisi rahoittaa ja resursoida?

Arviointityö tulisi rahoittaa pääosin valtion budjettivaroin, sillä päävastuu perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen turvaamisesta kuuluu valtiolle (PL 22 §).

Miten jälkiarviointeja tulisi toteuttaa?

Yhdistys katsoo, että saamelaisia erityisesti koskevien lakihankkeiden arviointityö tulisi toteuttaa ministeriöiden, tiedemaailman ja eri saamelaistahojen yhteistyönä, joka voitaisiin organisoida pysyväksi järjestelyksi. SámiSoster yhdistys on valmis osallistumaan ainakin oman toimialansa lakihankkeiden jälkiarviointityöhön. Arvioinnin tulokset tulisi julkaista myös saamen kielilaisilla tarkoitetuilla saamen kielillä.

Miten varmistetaan jälkiarviointien laatu?

Yhdistys uskoo, että edellä mainitun yhteistyöelimen tai -järjestelyn avulla kyetään varmistamaan riittävä arvioinnin laatu. Työssä voitaisiin lisäksi tarpeen mukaan hyödyntää lainsäädännön arviointineuvoston asiantuntemusta.

Miten voitaisiin lisätä yhteistyötä tutkijoiden ja tutkimuslaitosten kanssa lainsäädännön jälkiarvioinnissa?

Ks. edellä.

3. Jälkiarviointien koordinointi

Miten mahdollinen koordinointi tulisi toteuttaa? Perustele.

Koordinoinnin voisi suorittaa edellä mainittu yhteistyöelin.

4. Jälkiarviointien hyödyntäminen ja avoimuus

Miten varmistetaan jälkiarviointien hyödyntäminen?

Yhdistyksen mielestä jälkiarviointi tulisi kytkeä kiinteäksi osaksi lainvalmistelun kehittämistyötä niin, että arvioinneissa esiin nousseisiin lainsäädännön puutteisiin voidaan reagoida mahdollisimman nopeasti ryhtymällä toimenpiteisiin lainsäädännön korjaamiseksi. Tällä tavalla jälkiarvioinnista olisi todellista hyötyä lainsäädännön kehittämisessä.

Miten varmistetaan jälkiarviointien avoimuus ja läpinäkyvyys?

Avoimuutta ja läpinäkyvyyttä voitaisiin lisätä esimerkiksi jäljempänä mainitun nettisivuston avulla, jossa kerrottaisiin selkeällä kansankielellä - saamelaishankkeissa myös saamen kielillä - mitä arviointeja on suunniteltu toteutettavaksi ja mitä on jo tehty, ja mitkä niiden tulokset ovat.

Tarvitaanko erityinen internet-sivusto, jossa informoidaan jälkiarvioinneista? Perustele.

Kyllä.

Mitä tällaisen sivuston tulisi sisältää?

Sivuston tulisi sisältää kaikki edellä mainitut jälkiarvioinnit.

Lausunto annettu lausuntopalvelu.fi palvelun kautta